

Naisekeha kuvandist Armeenia kultuuri- ruumis

Brigitta Davidjants

Artiklis analüüsitakse naisekeha kuvandit Armeenia pealinna Jerevani nüüdisaegses kultuuriruumis. Vaadeldakse, kuidas kujundatakse ja kujutatakse naiste kehasid palju matkitavas popkultuuris ning milline konflikt tekib kuvandi ja naiste tegeliku positsiooni vahel ühiskondlikus võimusteemis. Parafraaseerides Althusseri, on eesmärgiks näidata, kuidas saab naisest kultuuriliselt toodetud ja ideoloogia poolt ellu kutsutud subjekt (Kosonen 2003, 191). Probleemi illustreeritakse Armeenia eurolaulude (alates 2008. aastast, mil esimest korda oli laulja naine) videote kirjeldustega. Nimelt peegeldavad sealsed naiserolli esitused tabavalt armeenlannadele seatud ühiskondlikke ettekirjutusi ja nende seoseid rahvuslike ideoloogiatega. Euroalaul on ametliku kultuuri ilming, mis laia leviku ja ühiskondliku autoriteediga dikteerib ja ühtlasi peegeldab valitsevaid suundumusi. Autor tugineb ka oma osalusvaatlustele Jerevanis aastatel 2002–2011.

Armeenia ajalooline taust: vastandumine moslemi- naabritele ja Euroopa-ihalus

Mõistmaks, millisesse kultuurilis-ajaloolisse situatsiooni paigutub käesoleva essee probleematika, tuleb teada, kuidas on kujunenud armeenlaste rahvusidentiteet ja millised faktorid on seda mõjutanud.

Rahvusliku identiteedi loomise protsessis võib täheldada mitut faktorite gruppi. Esimesse kuuluvad rahva müüdid ja sümboolid, sh. leiutatud traditsioonid, mille ümber rahvas rajab oma kollektiivse identiteedi. Teise rühma kuulub inimeste nägemus enestest kui ühe rahvusliku kogukonna liikmetest ning kolmas tähendab struktuurseid reaalsusi, mis mõjutavad ideoloogilisi protsesse (Panossian 2002, 123–124). Ka armeenlasi rahvusena iseloomustab terve hulk neile faktoritele vastavaid näitajaid. Olulisimaks võib pidada seda, et Armeenia positsioneerib end Läände, apelleerides sellele, et on moslemitest ümbritsetud ristiusklik riik, kristluse idapiir. Nagu kirjutab armeenlaste rahvuslikku enesemääratlemist uurinud Razmik Panossian, on armeenlaste identiteedi oluline dimensioon seotud ristiusu ja selle mütoloogiaga, millest alustatakse sageli oma ajalugu (Panossian 2002, 126) ja millest otsitakse abi euroopalikkuse narratiivide loomisel.

Armeenia geopoliitiline kontekst seletab Läände kuulumise ihalust. Nagu öeldud, armastatakse Läände kuulumist kinnitada väitega, et Armeenia võttis 301. aastal esimesena maailmas ametlikult riigiusuna vastu ristiusu. Just religiooni tõttu pole Armeenia kuigi hästi sobitunud oma regionaalsesse konteksti, mis koosneb valdavalt islamimaadest. Samas määras ristiusu vastuvõtmise osalt soov eemalduda Pärsia zoroastrismi mõjusfäärist: kristluse abil panid armeenlased vastu assimileerimistendentsidele, mis ähvardasid nende religioosset kultuurilist identiteeti, ning territoriaalsele ja

poliitilisele kontrollile (Panossian 2002, 126). Nende valikute tõttu on Armeenia olnud alates 16. sajandist ümbritsevate impeeriumite, nagu Pärsia ja Osmani impeerium, lükata-tõmmata. 19. sajandil liikus Ida-Armeenia Pärsia impeeriumi koosseisust Vene impeeriumi alla, mille puhul armastatakse rõhutada religioosset faktorit – väidetavalt oli Vene impeeriumi koosseisus armeenlastel oluliselt suurem usuvabadus kui moslemiimpeeriumites.

Põhjuseid, miks Armeenia tahab end Läände positsioneerida, on teisi. Nende hulka kuulub 1915. aastal Osmanite impeeriumis armeenlaste kallal toime pandud genotsiid, mille tagajärjel armeenlaste vastandumine moslemitest naabritele veelgi suurenes. Ida ja Lääne vastanduste rajatud või piiririigi kuvandit peegeldavad ajalookäsitlused on armeenia kirjasõnas jätkuvalt väga levinud, alates igapäevameediast ja lõpetades humanitaarteadustega. Sealjuures peitub sellises enesekuvandis mitmeid paradokse, sest elutavades ja traditsioonides on armeenlastel tänagi palju ühist Lähis-Idaga, mille tugevas mõjusfääris on Armeenia arenenud.

Tänapäeval on kirik armeenlaste jaoks endiselt autoriteetne, ent oma töö on teinud nõukogude ajal toimunud ilmalikustumine. Seetõttu on usu kõrvale tõusnud muidki näitajaid, mille abil armeenlased oma euroopalikkust tõestavad (Panossian 2002, 130). Euroopasse kuulumist kinnitatakse erinevate süvakultuuriilmingute, näiteks muusika ja kunsti abil, aga seda tõestab ka massikultuur kõigis oma avaldumisvormides, nagu ajakirjandus, muusikavideod jms. Lähemal vaatlusel jääb kohati aga mulje, et armeenlased on üle võtnud vaid euroopalikkuse n.-ö. välised atribuudid, vormistuse, nende mentaliteedis on aga tugevasti säilinud Lähis-Ida jooned, mis iseloomustavad paljusid ühiskonnakihte Türgis, Aserbaidžaanis ja teistes ümberkaudsetes maades. Ühisosa Lähis-Idaga väljendub peaaegu kõiges: elutavades ja traditsioonides, aga ka rahvakultuuris, mille kombestikku siiani osaliselt järgitakse.

Armeenia pürgimine Euroopasse: soovid ja tegelikkus

Lähtudes armeenlaste hulgas tehtud välitöödest ja erinevatest inimõiguste aruanne- test, julgeb artikli autor väita, et tänapäevane Armeenia on patriarhaalne riik, kus naistel on ühiskondlikult kindlaks määratud traditsiooni- lised rollid, millest kesksel kohal on reprodut- siooniga seotud isiklik sfäär: lastekasvatamine, kodukorrashoid jms.

Nüüdisaegse Armeenia kehapoliitika – praktikad, mille abil ühiskondlikud jõud regu- leerivad ja kontrollivad naisekeha – on oma vastuolulisuses põnev uurimisaines. See pee- geldab armeenlaste Euroopasse pürgimise ja Lähis-Ida reaalsuse vahelist lõhet, mis valitseb erinevates ühiskonnastruktuurides. Sooküsi- mused pole erandiks. Praegusel juhul ei käi jutt niivõrd ametlikest võimustruktuuridest, kuivõrd intiimsemast, kodusest sfäärist. Nagu eespool viidatud, on Armeenia võtnud üle paljud euroopalikud “atribuudid” ning seaduse silmis on naistel ja meestel poliitilises, töö- ja pereelus võrdsed õigused. 2004. aastal võeti vastu ka soolise võrdõiguslikkuse seadus. Need seadused toimivad aga sageli vaid paberil ega rakendu reaalses elus. Uurimustest võib näha, et Armeenia naistele on eneseteostuseks jätud suuremate eranditeta üksnes kodusfäär, kusjuu- res soolise diskrimineerimisega puutuvad nad kokku praktiliselt igas elusfääris, alates majan- duslikust ja lõpetades pereeluga. Ka poliitikas ja äris on naiste roll väike ning viimastel aastatel on naiste arv neis valdkondades veelgi vähene- nud. (Aslanyan 2009)

Järgnevalt kirjeldatakse vastuolusid, mis tekivad armeenlannade visuaalse identiteedi ja tegelikkuse vahel. Lisaks Euroopa-ihalusele vastanduvad armeenlased teravalt ümbritseva- tele moslemiriikidele, nagu Türgi, Aserbaidžaan ja Iraan. Sellesse vastandussüsteemi kuulub ka visuaalne sümbolika, mida väljendavad muu hulgas ihukatted. Tšadradesse, hidžaabidesse

ja teistesse islamimaades levinud naise keha varjavatesse esemetesse suhtuvad armeenlased halvustavalt. Tõsi, veel 19. sajandil võidi impeeriumide paljudes paikades eeldada armeenia naistelt enese katmist. Ent tänapäeval loovad armeenlannad endast visuaalse kuvandi, mis on kõike muud kui tagasihoidlik. 2012. aastal Jerevanis ringi liikudes jäi mulje, et naised matkivad püüdliselt lääne ajakirjades nähtud modelle ja staare, olgugi et oma igapäevases elus ei kannu need staarid sugugi selliseid rõivaid ega meigi end nii silmatorkavalt. Jerevani tänavapildi põhjal tundub, et 21. sajandi alguse 20–30aastased armeenlannad ei sea endale riietuses mingeid piiranguid ning lähtuvad pigem Vene telekanali Muz TV ja USA MTV vahendatavast popkultuurist. Ent kuigi noorte armeenlannade visuaalne identiteet võib kõnelda üht, nõutakse neilt elukommetes samasugust kasinust nagu moslemiriikides. Sisemise ja välimise vahel valitseb märgatav vastuolu.

Muz TV-d ei mainitud eespool juhuslikult – armeenlaste jaoks pole tegu suvalise suurriigi massimeediakanaliga. Oluline on see, et tegemist on Vene telekanaliga, selle populaarsus ja mõju armeenia noortele peegeldab mikrotaandil Venemaa ja Armeenia suhteid. Venemaa on läbi ajaloo olnud armeenlaste aken Euroopasse, olgugi et vana Euroopa jaoks oli Venemaa ise pikka aega eksootiline idamaa. Vene impeeriumi kaudu tulid Armeeniasse olulised Lääne institutsioonid, nagu konservatooriumid, samuti uut tüüpi kujutatav kunst, uued helivormid jms. Nõukogude ajal sobis Armeeniale, võrreldes näiteks Kesk-Aasia maadega, tollane ühtlustatud kultuuripoliitika (Frolova-Walker 1998, 331–336): sisuliselt jätkas see 19. sajandi rahvusromantismi ning armeenlased ei pidanud rajama oma kultuuriprogrammi nullist, vaid tuginesid eelnenud sajandil juurdunud traditsioonidele (Davidjants 2007, 17). Postsovetlikul ajajärgul on Venemaast saanud Armeenia suurim poliitiline liitlane, kelle mõju ja kohalolu avalduvad nii määrava tähtsusega valdkondades

(Vene sõjaväebaas Armeenias) kui ka piasiasjades (Vene Muz TV, klantsajakirjad jms. kui moe- ja stiilisuunajad).

Foucault on kirjeldanud Lääne seksuaalsust, väites, et see on allutatud viktoriaanlikule korrale, ning rõhutades, et väidetavalt suhtuti veel 17. sajandilgi seksuaalsusesse võltshäbita (Foucault 1978, 3–13). Keeruline on öelda, kuidas ja millal on kristlikes Kaukaasiamaaades seksuaalsusesse suhtumine muutunud, kuid arusaam, mille kohaselt on ajalooline Armeenia (Armeenia piirid on aja jooksul märkimisväärselt muutunud) olnud vana Euroopaga võrreldes alati metsik idamaa, võib osutada pisut lihtsustatuks. Mõnes aspektis on armeenlannad nautinud läbi ajaloo üsna märkimisväärsed vabadusi.

Näiteks võib tsiteerida ahapivani õiguskoodeksit (443 e.Kr): “Naisel on õigus omandada perekonna varandus, kui abikaasa on oma naise põhjusega hüljanud.” Sealsamas mainitakse, et naisel on õigus tuua koju uus abikaasa. Ka 11.–14. sajandil Vahemere ääres eksisteerinud armeenlaste Kiliikia kuningriigis oli naistel lahutusõigus. 18. ja 19. sajandil kõnelesid paljud juhtivad mõtlejad, kirjanikud, filosoofid ja ühiskonnategelased naiste õigustest, teiste hulgas ka Ahamir Ahamirjan, kelle sõnul pidi “iga inimolend, olgu ta armeenlane või muust rahvusest, mees või naine, sündinud Armeenias või kolinud Armeeniasse teistest riikidest, elama võrdsuses ja valima vabalt oma ameti”. Armeenia esimeses vabariigis aastatel 1918–1920 oli naistel valimisõigus ning kaheksa protsenti parlamendi liikmetest olid naised, samuti määrati Diana Abgar 1920. aastal Armeenia suursaadikuks Jaapanis (Aslanyan 2009).

Ent pärast nõukogude aja lõppu on sõjast toibuvas ja demokraatiat ülesehitavas Armeenias toimunud mitmed äraspidised protsessid ning võrreldes mõne teise postsovetliku riigiga, nagu kas või Eestiga, võib nüüdisaegset Armeeniat pidada üsna konservatiivseks: 21. sajandi Armeenia naine peab vastama just Foucault’

kirjeldatud 19. sajandi Lääne normidele. Sealjuures on paradoksaalne, et mingis mõttes on tegu n.-ö. uuskonservatiivsusega, sest ühiskond on muutunud isegi konservatiivsemaks, kui see nõukogude ajal oli. Meenub eravestlus ühe armeenia daamiga, viiekümnele läheneva filmikunstnikuga, kes rääkis kerge kurbuse ja imetusega oma teatritudengitest:

Ma ei saa aru, kust neil tulevad need provintslikud ideed naistest, sellest abieluöö ootamisest, süütusest ja muust. Võib-olla sellest, et nad ei näe maailma. Meil oli nii, et kui tuli mõte, siis hüppasime lennukisse ja sõitsime Moskvasse teatrisse. Ja jalutasime me ka, kellelega tahtsime ja millal tahtsime.

Konservatiivsuse taastulemisele aitas ilmselt kaasa suur emigratsioonilaine, mille vallandas 1988.–1994. aastal toimunud sõda Aserbaidžaaniga. Ligi 20 aastat pärast sõda toimub selle tagajärjel ühest küljest jätkuv ajude äravool Armeenias, teisest küljest maainimeste ränne Jerevani. Maakohtade ja linnade kontrast on aga Kaukaasias tänagi veel üüratu: kui linnas vuratakse ringi luksUSDžiipidega ja tänavapilti iseloomustavad peened uusrikaste *boutique*’id, siis külades kohtab liiklusvahendina Moskvitšite ja Žigulide kõrval eesleid. Sel moel jõuab külamentaliteet otseseimal kujul linna, ent linnakultuuri kandjad, kelle üle jerevanlased alati nii uhked olid, on riigist lahkunud ja viinud endaga kaasa oma intellektuaalse potentsiaali.

Armeenia naise kehakesksed rollid

Nagu Armeeniat ümbritsevates Lähis-Ida maades (nt. Aserbaidžaan, Türgi ja Iraan), määratletakse Armeeniaski naist esmajoones tema füsioloogia, st. reproduktiooni ja seksuaalsuse kaudu. Tõsi, see väide võib kõlada banaalselt ning loomulikult võib seda öelda ka eesti naiste kohta, kuid erinevus seisneb mastaabis: kui

Eestis on kombeks visata nalja, et feminist on söimusõna, siis Armeenias ei jõuaks see nali lihtsalt kohale, sest termin “feminist” pole rahva teadvusse piisaval määral juurdunud.

“Seksuaalsuse ajaloos” kirjutab Foucault, et seksi ja võimu suhteid saab mugavasti kirjeldada repressiooni kaudu (Foucault 1978, 3–13). See mudel sobib hästi ka Armeenia naiste vaatlemiseks. Foucault’ järgi asetab võim seksi binaarsesse süsteemi – seaduslik ja ebaseaduslik, lubatu ja keelatu (Foucault 1978, 3–13). Ka armeenia naise kuvandile on omane dihhotoomsus. Kindlasti ei ole naine käsitatav osana mingist tervikust, mis on bioloogilisest soost olulisem (Honkanen 2003, 141–142), ning kohe kindlasti ei nähta naises strateegiliselt mingit soost määravamata tasandit. Vastupidi, armeenia naise puhul ongi tähtsaim aspekt tema sugu. Kuigi naistevahelistest erinevustest on Lääne feministlikus diskursuses kõneldud juba 1970. aastatest saati, ei ole seda Armeenias teadvustatud – naine saab olla vaid ühtmoodi: emana, abikaasana, koduhoidjana. Marksistliku feminismi seisukoha järgi teeb reproduktioon naisest justkui vähem inimese, ühtlasi ei ole naist võimalik määratleda iseseisvalt, vaid ainult suhtes absoluutse inimtüübi ehk mehega (Koivunen 2003, 39–47). Just sellist mõtlemist demonstreeris kord üks Jerevani kirikuõpetaja, kellele allakirjutanu ütles, et kohalikel naistel pole tööd. Kirikuõpetaja küsis seepeale pisut irooniliselt muiates: “Mis tööd see naine üldse teha saab peale selle ühe?”, vihjates vastuseks palvele oma sõnu täpsustada, et naise funktsioon saab olla seotud üksnes tema seksuaalsuse või sigimisvõimega.

On levinud väide, et seksuaalsus pole “loodusest antud”, vaid seda toodetakse pidevalt kõne ja erineva keelekasutuse kaudu. Nagu viitab Stephen Hearth, pole seksuaalsust kui niisugust olemas, eksisteerib vaid seksuaalsuseks kutsutud nähtus, mida kujutatakse eri väljendusviiside süsteemi kaudu. Teisisõnu, kui jätta kõrvale seksuaalsus inimliku kogemusena, siis

tasub uurida, kuidas taolised keele ja mõistete ühiskondlikud toimimisviisid loovad seksuaalsust ning kuidas võim ja seksuaalsus omavahel seostuvad (Lappalainen 2003, 210).

Võimule võib taandada ka armeenia naiste visuaalse identiteedi. Siin on asjakohane tsiteerida Foucault'd: "Sina ei pea mitte lähenema, puudutama, vahekorda astuma, naudingut tundma ega rääkima, sina ei pea mitte ennast näitama" (Foucault 1978, 3–13). Just neid asju Armeenia naine teha ei tohigi, kui viimane välja jätta – õigus ennast näidata oleks talle jäänud justkui selleks, et korvata kõiki teisi keeldusid. Nagu öeldud, suur osa 20.–30. eluaastates naistest torkab Jerevani tänavapildis silma oma väljakutsuva välimusega. Pole ime, kui kõrvaltvaataja sellest esmapilgul eksiteele satub, sest vastupidiselt kõigile eeldustele valitsevad noorte armeenlannade elukombeid tugevad piirangud. Praeguses Armeenias on suhtumine naistesse sugupooli vastandav, arusaam sugudest on hierarhiline. "Julge" visuaalne identiteet, mis käib käsikäes kombeka eluviisiga, püüaks justkui ühendada kaht armeenia naisele ettenähtud rolli. Esimene neist on ametlik, teine mitte-ametlik, kuid mõlemad on ühtviisi võimsad. Need rollid peegeldavad kristlusele omistatud naisekujutust, mis on polariseerunud kaheks äärmuseks: kehaliseks ja patuseks Eevaks ning asekuaalseks ja süütuks emaks Neitsi Maarjaks (Palin 2003, 229).

Nagu eespool juba öeldud, on armeenia naise esmane roll olla ema, st. naist defineeritakse sotsiaalses sfääris reproduktsioonivõime kaudu. Seks on seotud sigitamisega ja emadus on ainus naisele ametlikult soovitatav roll. Sageli on emaduse kujundiga seotud ka etniline aspekt, rahvuslikkuse idee ning väga tüüpiline on siduda kõlbelisuse idee õigeks armeenlannaks olemisega. Sealjuures on kõlbelisuse kuvandil, stereotüübil kaugeleulatuvad juured. Puritaanlikku naisekujundit on läbi aegade õilistatud näiteks kaukaaslaste kujutavas kirjanduses ja seda pole teinud ainult kaukaaslased: tasub

näiteks meenutada, kuidas Tolstoi vastandas uhkeid kaukaaslannasid vene kõrgseltskonna kaunitaridele.

Foucault on rääkinud seksuaalsuse allsurumise diskursusest (Foucault 1978, 3–13). Ehk on see osaliselt põhjuseks, miks on naisekuvand võtnud Armeenias kahe vastandliku äärmuse kujul nii äraspidise vormi? Armeenia on konservatiivne maa, kus kristlus seguneb aabrahamlike religioonide eelsete paganlike uskumuste ja kommetega, mis iseloomustavad ka ümbritsevaid islamimaid, ning patu olemus on kindel ja selge. Seksuaalse käitumiste aluseks on kristlik õpetus, mida on mõjutanud Lähis-Ida mentaliteet. Seda peegeldab kas või suhtumine seksi, tänu millele on mitmed armeenia ja aserbaidžaani feministid ühise keele leidnud (Aghayanian 2010/03/08, 21.01.2013). Post-sovetlikul ajajärgul asusid korraga nii gruusia kui ka armeenia preestrid, aga ka aserbaidžaani mullad abieluelsest süütust propageerima, Armeenias aga taaselustati eeldatavalt vanu, kuid ilmselt konstrueeritud kombeid, mille hulka kuulub näiteks punase õuna traditsioon. Viimase kohaselt toovad peigmehe vanemad pulmaööjärgsel hommikul pruudi perele korvitaie punaseid õunu, et kinnitada värske abielunaise abieluelsest süütust. (On 8 March ... KovkazBlogspot, 02.03.2010, 21.01.2013)

Praegusel ajal muutuvad armeenia naistele seatud piirangud üha karmimaks ning loomulikult laienevad need ka sellele, mida naised oma kehadega teha tohivad ja mida mitte. Üheks meeste domineerimise näiteks on seisukoht, et erinevalt noorukitest ei tohi tütarlapsel enne abiellumist olla seksuaalsuhteid. Paraku ei kuku see praktikas alati niimoodi välja. Kui aastal 2001 lahendati see probleem meditsiini abil, st. tütarlapsed käisid end n.-õ. süütuks opereerimas, siis aastal 2011 on ühiskond jõudnud selleni, et tulevasele peigmehele ja tema perekonnale valmistab peavalu, kuidas küll teha kindlaks, et tütarlapsel pole sellist operatsiooni tehtud.

Lisaks emarollile on naisel ühiskonnas täita veel üks ja peaaegu sama oluline roll. See roll on vaid visuaalne ning seda mängitakse avalikus ruumis: tänaval, kohvikus, pargis. Siinjuures on väga oluline tähele panna, et rõhk on sõnal “mäng”. See roll tähendab oma keha eksponeerimist nii, nagu see võiks tunduda atraktiivne mehele, mäng keerleb ihakultuse ja seksuaalsuse manifesteerimise ümber. Kõik see aga jääbki pelgalt mänguks. Armeenia mehed ihaldavad kerglast naist, ent oma naine seda olla ei tohi, sest “siis on ta ju lits”. Mingit muud rolli kui need kaks – ema ja *guljajušjaja devuška* (väga levinud väljend!) – on naisele väga raske leida. Olgu öeldud, et loomulikult eksisteerivad kusagil ka “kergemeelsed” naised (ja nad ei ole tingimata prostituudid), aga nemad on ühiskonnas nähtamatud, sest ei mahu ametlikku soosüsteemi. Kuigi esmapilgul võib jääda mulje, et naiste lubatud rollid on antipoodsed, siis tegelikult on need omavahel seotud, ühe võimustruktuuri tooted: mõlemad taandavad naise tema kehale, bioloogilisele soole, seksuaalsusele.

Armeenia naiste abieluelded suhted ja isegi neist rääkimine on tõeline tabu. Ent selleks, et tagada oma ihaldusväärus ja naiselikkus, demonstreeritakse välimuse abil seksuaalsust sisuliselt igal sammul. Foucault’ tsensuuriloo-gika tähendab, et asi pole lubatud, sellest keelatakse rääkida ning selle olemasolu eitatakse. Tõepoolest, kirjutamata reeglite järgi pole abieluväline seks naistele Armeenias lubatud ja sellest ei räägita. Kuid riietus, väline imidž on legaalne moodus anda märku, et see on siiski olemas. See on üks väheseid võimalusi, kuidas ühendada endas ema ja hoora kuvandit. “Muidugi ei maga ma kellegagi enne pulmi,” ütleb Jerevani Ülikoolis kohatud Armeenia naine, kes on rietatud miniseelikusse ja läbipaistvasse, rinnahoidjamustrit paljastavasse nabapluusi. “Ma ju pean endast lugu!” lisab ta. Küsimusele, miks ta nii väljakutsuvalt riides on, vastab ta: “Ma olen lihtsalt naiselik.” (Tõsi küll, ehk on siin põhjused osalt ka postsovetlikus pärandis

ja üleminekuühiskonnas üldisemalt, sest sama sümptomit võis 1990ndate alul täheldada ju Baltimaadeski.)

Naisekuvand on ka tugevalt seotud rahvuslikkuse diskursusega, mis on ühtaegu postsovetlikus ja sõjajärgses Armeenias ülitähtsal kohal. Seksualiseeritud naisekeha aitab eristuda islamimaadest, olles justkui euroopalik. Siinkohal võib aga märgata huvitavat eripära võrreldes nii mõnegi teise rahvaga – rahvuslikud diskursused on varemgi naist rahvuse taastootmise ideoloogiatega sidunud, ent tüüpiliselt voolusliku emana. Armeenlaste puhul tekitab aga soov islamimaadest eristuda vajadust tõsta esile seksualiseeritud, kuid samas vooluslik naine. Armeenia Vabariikki institutsioonina võitleb ametlikult rahvuslikkuse säilimise nimel, tundes lisaks koduarmeenlannadele muret ka välismaal sündinud ja sinna kolinud armeenlaste pärast. Kuidas teisiti seletada seda, et Jerevanis asuv diasporaaministeerium organiseerib konverentsi teemal “Armeenia identiteedi omaduste säilitamise probleemidest segaabiludes?” (Diaspora Ministry ..., hetq.am 02.10.2010).

Loomulikult ei laiene naistele seatud piirangud meestele ning nooruki seksuaalne edu kuulub lausa avalikku sfääri. Siin on kohane tõmmata paralleel armeenlaste naabrite türklastega. Türgi soouurija Alp Biricik on kirjeldanud erinevaid rituaale seoses meheks saamisega. Näiteks tähistavad noormehed pärast esimest vahekorda naisega oma edu meessoost sõprade seltsis. (Biricik 2008, 65) See olukord ei erine kuigi palju Armeenias toimuvast (Davidjants 2010, 46):

“Miks pean mina süütu olema, kui sina ei ole?” küsisin ma Jerevani filmifestivalil Voske Tsiran ühelt noorukilt, kes oli pandud rahvusvaheliste külaliste eest hoolt kandma. Istusime parajasti ooperiteatri vastas kaskaadil. “Mu sõbrad hakkaksid ju minu üle naerma,” vastas poiss täiesti siiralt.

Olgu öeldud, et Armeenias pole raske mitte ainult naistel, vaid kõigil, kes erinevad keskmisest keskealisest armeenia mehest. Keeruline on ka näiteks homomeestel, sest nad ei vasta ühiskonnas ettenähtud klassikalisele mehelikkusele. Samamoodi pole kohta normist erinevatel naistel – teadlikult vallalistel, lesbidel, karjäärinaistel jne. –, sest neil ei ole kohta valitsevas soosüsteemis. Bipolaarse naisekuvandi juures on ka perverssuse mõiste Armeenias rangelt paigas: naised, kes kalduvad kõrvale mudelist emahoor, näiteks lesbid, pole mitte ainult marginaalsed, vaid ka perverssed. Tõsi, viimastel aastatel on Armeenias tekkinud mitmed institutsioonid, mis tegelevad inimõigustega, sealhulgas naiskõsimustega. Leidub ka liikumisi, mis ühendavad *queer*-naisi, ent selliste liikumiste käivitajad on sageli diasporaast pärit ning võivad põrkuda otsese vägivallega. Näiteks 2012. aasta suvel oli Armeenias sunnitud lahkuma muusik Tsomak Oga, kes pidas Jerevanis homosõbralikku baari, kuhu pandi pomm. Temagi juhtumi puhul põimus rahvuslikkus “õigest” naiserollist kõrvalekaldumisega: kuritöö toimepanijad osteti ruttu vanglast välja ning Tsomak sattus ise rünnaku alla, sest oli lesbi ja andnud kontserdi Türgis *Istanbul Pride*’il. (Hraparak 20.07.2012; Harutyunyan 26.05.2012)

Armeenia eurolaulude analüüs

Eelmainitud naiserolli bipolaarsus väljendub üks-üheselt ka kohalikus popkultuuris. Selle illustreerimiseks analüüsitakse järgnevalt armeenia popkultuuri ilminguid, täpsemalt naiste kujutamist Armeenia eurolauludele loodud videotes. Võib väita, et armeenia naiste kehad kannavad neis ilmekalt kultuurilisi tähendusi ning eespool kirjeldatud arhetüüpsed identiteedid on riietuse ja stilistika abil selgelt markeritud. Valik sellise analüüsimaterjali kasuks langes seetõttu, et Eurovisioonil osalemine on armeenlaste jaoks lausa riikliku tähtsusega, sest

see võimaldab end tunda Euroopa osana. Eurovisioonil esitletakse sellist kuvandit, mida tahtakse endast Euroopale luua, samas säilitatakse ka rahvuslikkus.

Videotele tehakse nii pildi- kui ka helianaalüüs. Analüüsi lähtepunktiks on visuaalkultuuri uurimus sooperspektiivist, nagu seda on esitanud Carol Duncan (Varblane 2000 (1977), 112): kuidas mehelik pilk, tema kirjeldused ja vaatamisviisid määravad ära, kuidas naine või tüdruk neis meediumides ilmuvad. Naine on neis videolahendustes objektistatud vastavalt meheliku ühiskonna pilgule, kajastades mehe ihasid ja seksuaalfantaasiasid (Kivimaa 2000, 25), ent ruumi jääb ka emakuvandile, mis on kombineeritud rahvuslikkusega. Lauludele tehakse ka etnomusikoloogiline analüüs: kirjeldatakse, millised žanrilised ja stilistilised lahendused neis esinevad ja millised sotsiaalsed konnotatsioonid nendega kaasnevad.

Armeenia on Eurovisioonil osalenud aastast 2006, ühtekokku kuus korda. Selle aja jooksul on kaks korda esinenud mehed (Andre “*Without Your Love*”, 2006; Hayko “*Anytime You Need*”, 2007), kusjuures mehed esinesid ava-aastatel – ilmselt ei tasu sellest küll suuremat tähendust otsida, aga omamoodi märgilisuus selles peitub. 2008. aastal esitas Sirušo laulu “*Kele Kele*”, 2009. aastal Inga ja Anu laulu “*Jan Jan*”, 2010. aastal Eva Rivas laulu “*Apricot Stone*” ja 2011. aastal Emmy laulu “*Boom Boom*”.

2008. aastal armeenlasi esindanud Sirušo laul “*Kele Kele*” (“*Tule*”) on armastuslaul, mille videos on rõhutatud laulja seksuaalsusele: liubuvais riideis lehvivate juustega naine tantsib podiumil meeste sõõris ning video on kooskõlas tüüpilise armastustlaulu tekstiga: naine kutsub meest vaatamise asemel enda poole sirutama ja end hoidma. Tähelepanu tasub pöörata sellele, et kuigi lauluvideo on suhteliselt tüüpiline MTV-lik popvideo, on laulu muusikalistes lahendustes kergel kujul olemas etnilised motiivid: laul algab armeenia rahvaviise jäljendava motiiviga ning refräänis kordub armeeniakeelne sõnapaar “*kele*

kele”, mis on tuntud samanimelisest rahvaviisist, mille pani kirja armeenia rahvusliku muusika rajaja, legendaarne Komitas. Siin-seal on kasutatud ka armeenia rahvapille, nagu puhkpill zurna, käsitrumm dhol jne.

2009. aastal valisid armeenlased oma maad esindama õed Inga ja Anu Aršakjani, nii nende laul kui ka selle esitus eristuvad tähelepanuväärselt teistest näidetest. Laul “Jan Jan” (“Kallis”) on rõhutatult etniline ning naisedki kannavad etnilise värvinguga riideid ja kehamaalinguid. Videos näidatakse rahvakultuuri igapäevaelu loomuliku, *cool*i osana ning “tavalised” inimesed, kes on justkui tänavalt valitud, tantsivad juhuslikes paigus, nagu silla all, maanteel ja võimlas, rahvalikel motiividel põhinevat tantsu. Sekka näidatakse mägedes kuduvaid eidekesi, luuakse side vana ja uue elukorralduse, väärtussüsteemide vahel. Ka muusikaliselt imiteerib “Jan Jan” armeenia rahvatantse ning tantsimise ümber keerleb ka tekst. Antud juhul toimib muusika koostöös tekstiga: kuigi suurem osa laulust on inglise keeles, jääb prevaleerima armeenia keel ning lauljate rahvapärased melismid ja kaunistused. On selge, et õed kehastavad emalikkust, seda enam, et nad oli staarid juba enne Eurovisiooni. See tähendab omakorda, et vähemalt kohaliku publiku jaoks koondub nende laulude ümber teatud tähendusväli: on teada, et nad laulavad etnilise päritoluga viise, nende videote tegevus toimub sageli kusagil tilukeses mägikülas lavašiküppetamisaluse ümber ja, mis peamine, nii tugevalt rahvuslikkusele rõhuva lauluga ei saagi kaasneda mingit alasust.

2010. aastal esindas armeenlasi Eva Rivas lauluga “Apricot Stone” (“Aprikoosikivi”). Sel korral on videos valitud tegevuskohaks salvestusstudio, keskmes beibelik ilus brunett lauljatar, keda klaasi tagant juhendab eranditult meestest koosnev tiim. Muusikaliselt ei viita peaaegu miski armeenialikkusele, välja arvatud viiesekundine sringi (rahvapuhkpilli) soolo loo lõpus. See-eest räägib tekst kodumaast, sealt

lahkumisest ja raskest saatusest. See on armeenlaste puhul tavapärase motiiv, arvestades nende sajanditepikkust, sageli sunnitud emigratsiooni.

2011. aastal esitas Emmy loo “Boom boom”. See oli esimene Armeenia eurolaul, milles ei viidatud Armeeniale ei muusikaliselt, verbaalselt ega visuaalselt ehk teisisõnu, selles polnud ühtki rahvuslikku elementi. Laulu keskmes on vastavalt olukorrale kas liubavas minikleidikes, aluspesus, lateks- või mõnes muus kostüümis seksikas kaunitar, kes mängib küll tugevate sümbolitega, nagu poksikindad jms., ent kuulub igas refräänis meeskangelasele oma armumist.

Võib üsna julgelt väita, et kõigis neljas näites esitatud kehad illustreerivad bipolaarseid naisekuvandeid. Sealjuures on oluline, et kolmest laulust kahes, mis rõhused seksikusele, oli ühel või teisel kujul olemas etniline moment. Seda väljendas kas tekst või muusika ning see vaid kinnitas tõsiasja, et rahvuslikkus on praegusaegses Armeenias (ja laiemalt Kaukaasias) oluline ilming. Laiemalt väljendasid need näited aga seda, kuidas Armeenia naine on rahvuslikkuse teenistuses, esindades korruga kõike, mida ühelt “õigelt” naiselt oodatakse: emalikkust ja naiselikkust, euroopalikkust ja armeenlaslikkust. Just seda illustreerisid ka naiste representatsioonid Eurovisioonil, muusikasündmusel, mis ühendab nii edukalt natsionalismi ja kitši. (Bohlman 2004, 8).

Kasutatud kirjandus

Aghayanian, Lianna. (2010). *Reflections as an Armenian Woman on International Women's Day*. <http://www.ianyanmag.com/2010/03/08/reflections-as-an-armenian-woman-on-international-womens-day>. 21.01.2013.

Anderson, Benedict (2006). *Imagined Communities*. Revised Edition. Verso, London, New York.

Aslanyan, Svetlana A. (2009). *Women's Rights in Armenia*. 2009 socialwatch.org/node/11600. 14.03.2012.

Biricik, Alp (2008). Mõned eelistavad olla vähem mehelikud: meeste kehade meditsiiniline vormimine Türgi sõjaväes. *Rmt-s* Koobak, Redi; Põldsaar, Raili (toim.), *Ihakeha ja lihakeha. Valik esseid ja arutlusi kehast*, Kirjastuskeskus, Tallinn.

Bohman, Philip V. (2004). *The Music of European Nationalism. Cultural Identity and Modern History*. ABC Clio, Santa Barbara, Denver, Oxford.

Davidjants, Brigitta (2010). *Ida läänepiiril. Türgi, Armeenia, Gruusia*. GO REISIRAAMAT, Tallinn.

Diaspora Ministry to Study Issue of Mixed Marriages, Москва. <http://old.hetq.am/en/society/26602/>. 21.01.2013.

Foucault, Michel (2005). *Seksuaalsuse ajalugu I. Teadmistahe*. Valgus, Tallinn.

Frolova-Walker, Marina (1998). "National in Form, Socialist in Content": Musical Nation-Building in the Soviet Republics. *Journal of the American Musicological Society*, 51, 2, 331–371.

Harutyunyan, Mariam. (2012). *Armenia "Hate Attacks" Expose Anti-Gay Hatred*. <http://au.sports.yahoo.com/news/armenia-hate-attacks-expose-anti-162712984.html>. 21.01.2013.

Hraparak: Tsomak leaves Armenia to settle in Europe. <http://www.panorama.am/en/society/2012/07/20/hraparak1/>. 21.01.2013.

Human Rights in Armenia. hra.am/en. 15.03.2012.

Kivimaa, Katrin (2011). Kunstiteadus ja visuaalkultuuri uurimus sooperspektiivist. *Rmt-s* Marling, Raili

(toim.), *Sissejuhatus soouuringutesse*. Tartu Ülikool, Tartu.

Koivunen, Anu; Liljeström, Marianne (toim.) (2003). *Võtmesõnad. 10 sammu feministliku uurimiseni*. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn.

On 8 March, throw away that red apple... <http://kovkaz.blogspot.gr/2010/03/on-8-march-throw-away-that-red-apple.html>. 21.01.2013.

Panossian, Razmik (2002). The Past as Nation: Three Dimensions of Armenian Identity. *Geopolitics*, 7, 2, 121–146.